Nada Grošelj

Grški vplivi v Ovidijevem *Koledarju*

Poleg širše znanih del, kot sta *Umetnost ljubezni* in *Metamorfoze*, je rimski elegik in epik Publij Ovidij Nazon (43 pr. Kr.–17 po Kr.) med drugim spesnil didaktično pesnitev z naslovom *Koledar* (*Fasti*). Verjetno jo je pisal sočasno z *Metamorfozami*, od l. 2 po Kr. dalje. Pesnik kronološko napreduje malone od dne do dne in pri vsakem datumu upesni motiv, ki se navezuje nanj. Po svojih besedah naj bi – vsaj prvotno – zasnoval po eno knjigo za vsakega izmed dvanajstih mesecev, vendar se je ohranilo le prvih šest, od januarja do junija: skupno 4972 verzov v elegičnem distihu. V motivih, ki zaznamujejo posamezne dni, se prepletata dve temi: 1. opisi rimskih običajev in obredov ter razlage njihovega izvora; 2. astronomski podatki o vzhodih in zahodih ozvezdij ter grški miti, ki se nanašajo nanje.

Program svoje pesnitve Ovidij jasno začrta v prvih dveh verzih *Koledarja*, ki se glasita:

Tempora cum causis Latium digesta per annum
lapsaque sub terras ortaue signa canam.¹ (1.1–2)

Dnevom, nanizanim v lacijskem letu, in njihovim vzrokom,
vzidu, zahajanju zvezd – njim bo namenjen moj spev.

Pesem bo tekla po dveh tirih: pojasnjevala bo potek in izvor rimskih praznikov v kronološkem zaporedju ter opisovala sočasna astronomska dogajanja. Ta pristop je Ovidij označil kot inovacijo: v verzih 6.21–24 je položil vrhovni rimski boginji Junoni na jezik nagovor, v katerem ga boginja naslavlja kot pe-

¹ Vsi latinski navedki v članku so vzeti iz izdaje Jamesa Frazerja in G. P. Goolda, *Ovid: Fasti*. – Članek je bil v zelo podobni obliki prvič objavljen kot podpoglavje spremne besede k integralnemu slovenskemu prevodu *Koledarja*, iz katerega so vzeti tudi slovenski prevedki: »Književna zvrst *Koledarja*. Vzori in grški vplivi«, v: Grošelj, *Publij Ovidij Nazon: Rimski koledar*, 25–41.

snika, ki se je prvi lotil (*ause*) preleti »velike stvari v drobne [...] stihe« (6.22) – namreč praznike celotnega rimskega koledarskega leta v elegične distihe –, ter ga nagovori z izrazom *Romani conditor anni* (6.21): »pesnik«, a tudi »ustanovitelj, začetnik« rimskega leta. Ovidij se je torej oklical za iznajditelja koledarske poezije – kolikor lahko presodimo, upravičeno, kajti povsem enakega pristopa ne zasledimo ne v ohranjenih grških ne v latinskih delih.

Oglejmo si predzgodovino² upesnjevanja koledarskih enot – dni, mesecev in letnih časov, ki jih zaznamujejo vzhodi in zahodi ozvezdij. Najstarejši grški primer je Heziodov didaktični ep *Dela in dnevi* (Ἔργα καὶ ἡμέραι; ok. 700 pr. Kr.) v 828 heksametrih, vendar je zastavljen povsem drugače kot Ovidijev *Koledar*: vsebuje kmetijske in moralne nasvete, od verza 765 dalje pa almanah dni v mesecu, ki so ugodni ali neugodni za kmečka in domača opravila, rojstvo otrok, poroko in podobno. O kakih grških praznikih (v Heziodovem primeru bi pričakovali bojijske) ali razlagi njihovih izvorov ni sledu; tudi za uvrstitev v skupino ugodnih ali neugodnih dni avtor ne podaja nikarkršne utemeljitve razen mnenja, da je tako odločil Zevs.

Nasprotno je v helenizmu postala zelo priljubljena pesniška tema prav ajtiologija – opisovanje (mitičnih) vzrokov in izvorov mest, zvezd in ozvezdij, rek in studencev, rastlin, živali ter konec koncev ljudi; neredke genealogije so izvajale poreklo pesnikovega pokrovitelja iz kakega boga ali mitičnega junaka, kakor je Ovidij v *Koledarju* poudarjal mitične trojanske in celo olimpske korenine julijskega rodu (npr. 3.425–26). Glede na gornji odstavek morda zveni nekoliko paradoksalno, da je imel v ajtiološki poeziji znaten vpliv prav Heziod – ne s pristopom v *Delih in dnevih*, ampak s *Teogonijo* in *Katalogom žensk* (Ἡοῖαι), ki prinašata genealogije božanstev in mitičnih oseb, kajti v helenizmu je postal tovrsten kataloški pristop z nizi zgodb ali anekdot zelo priljubljen. Še posebne ajtiološke pozornosti so bile poleg zgoraj naštetih deležne človeške ustanove (kulti, prazniki, božji kipi, svetišča); tako na primer vemo, da je Simias z Rodosa (ok. 300 pr. Kr.) v elegičnem distihu zložil (izgubljeno) pesem o mesecih in izvoru njihovih imen, vendar najbrž ni napredoval od dne do dne kot Ovidij. Ovidijev najpomembnejši vir za tematiko, napovedano v prvem verzu, za (praznične) dni in njihove »vzroke«, je bila nedvomno pesnitev *Vzroki* (Αἴτια) helenističnega pesnika Kalímaha (ok. 300–240 pr. Kr.). Prav tako je bila zložena v elegičnem distihu, razlagala pa je izvor raznovrstnih mitoloških izročil, povezanih z zgodovino, običaji in verskimi obredi grškega sveta. Obsegala je štiri knjige (ok. 4000–5000, po nekaterih ocenah tudi 7000 verzov), vendar je danes ohranjena zgolj fragmentarno in marsikdaj posredno v omembah pri drugih avtorjih. Kot je videti, sta bili prvi dve knjigi spisani kot pesnikov sanjski pogovor z Muzama Kaliopo in Klio, medtem ko sta zadnji dve knjigi uokvirjala dolga teksta v čast kraljici Bereniki II., poročeni s Ptolemajem III. Evergetom. Toda v primerjavi z Ovidijem je imel Kalimah drugačno organizacijsko načelo:

2 V splošnih orisih povzeto po Herbert-Brown, *Ovid and the Fasti*, 1–14.

njegove razlage so zajele širok geografski in časovni razpon ter niso bile urejene kronološko, temveč po umetelnih asociacijah. Tako je bil Ovidijev nadrobni koledarski pristop po vsem videzu zares inovativen.

Njegov izbor elegičnega distiha za ajtiološko delo sam po sebi ni nenavaden, čeprav bi bil za sklenjeno pesnitev takega obsega po mnenju nekaterih kritikov³ boljši heksameter (kot v *Metamorfozah*), ki tok pripovedi ves čas poganja naprej, medtem ko bi distihi, od katerih vsak tvori ritmično celoto zase, pravzaprav bolje pristajali k razgibanim in poantiranim krajšim besedilcem s premim govorom, kratkimi dialogi, vprašanji, apostrofami, vzkliki, antitezami. Upoštevati moramo namreč, da v izvirniku *Koledar* ni bil razdeljen po posameznih dnevih kakor v današnjih izdajah, ampak so se verzi brez vmesnih oznak nizali drug za drugim. Toda že v helenistični dobi se je elegični distih krepil v najrazličnejših vrstah poezije: v dolgih, več knjig obsegajočih pripovedih, kataloški poeziji, pesmih za petje (prej zloženih v lirskih pesniških merah) in priložnostnih pesmih;⁴ tudi *Vzroki* so bili ena sama pesnitev, čeprav razdeljena v množico epizod. Kljub predvideni dolžini Ovidijeve pesnitve, ki je močno presegala Kalimahovo (vseh dvanajst knjig bi verjetno obsegalo ok. 10 000 verzov), torej elegični distih sam po sebi ne bi bil nenavaden izbor, ampak povsem v tradiciji *Vzrokov*.

V luči antične poetike deluje izbrana pesniška mera presenetljivo na drugi ravni: namreč glede na težo in duha, ki naj bi ga imela pesnitev. Kalimah ni imel nikakršnih političnih pretenzij, temveč so ga preprosto zanimale lokalne starožitnosti in drobci obskurne učenosti. Posebnost Ovidijevega *Koledarja* pa je, da je zasnovan kot svojevrsten *nacionalni* ep: rimski koledarski prazniki ustvarjajo in utrjujejo občutek, kaj pomeni biti Rimljan, natančneje, Rimljan pod vladavino Avgusta, ki mu je z oživljanjem tradicionalnih praznikov in uvajanjem novih uspelo vtisniti neizbrisen pečat v rimsko mitologijo. V grški kulturi tak pristop skoraj ni bil mogoč, kajti Grki, razdrobljeni v polise, niso imeli enega samega skupnega koledarja; koledarji so se razlikovali od mesta do mesta, kakor so se pred prevlado Rima razlikovali tudi v italških mestih (Ovidij, denimo, v verzih 3.87–96 navaja, na katerem mestu je stal Marsu posvečeni mesec v koledarjih v Albi, Falerijih, Tuskulu, Lavrentu, Kuraht itn.). Ovidij je torej želel spesniti dolgo, nacionalno pomembno pesnitev, le da ta ne bi v tekmi z Vergilijevo *Eneido* govorila o vojnih, 'junaških' temah, za katere se je tradicionalno uporabljal heksameter, ampak o ustanovah, ki so stopile v ospredje v dobi slavljenega Avgustovega miru in oblikovale občutek rimske zavednosti. Tako bi nastala nekakšna nova vrsta nacionalnega epa, ki bi prestopal meje zvrsti: epa v elegičnem distihu.

Ovidij sicer ni bil prvi, ki je prenesel pesniški model Kalimahovih *Vzrokov* na opis domoljubno rimskih tem in napolnil Kalimahovo formo s speci-

3 Gl. Herbert-Brown, *Ovid and the Fasti*, 2–3.

4 Lightfoot, »Ovid and Hellenistic Poetry«, 221.

fično rimsko vsebino. Pionir na tem področju je bil elegik Sekst Propercij (ok. 50–po 16 pr. Kr.), ki je sčasoma pričel razmišljati o sebi kot o rimskem Kalimahu in je v zadnjo, četrto knjigo svojih elegij vključil pet ajtioloških pesmi (4.2; 4.4; 4.6; 4.9; 4.10). Toda kljub napovedi, da bo govoril o »obredih, dnevih in starodavnih krajevnih imenih« (4.1.69), se je omejil predvsem na topografijo sočasnega Rima, medtem ko je pionirska obravnava praznikov ostala njegovemu mlajšemu sodobniku Ovidiju.

Poleg tega, da je Kalimah Ovidija lahko spodbudil k daljši, epizodni ajtiološki pesnitvi o praznikih in običajih, zloženi v elegičnem distihu, zasledimo njegov vpliv tudi v posameznih pesniških prijemih. Mednje sodi vpletanje občasnih daljših, samostojnih odlomkov, ravno tako pa pripovedovalčev zelo osebni pristop – nasploh značilen za elegijo – in njegov značaj. Pripovedovalec je navdušen starinoslovec, ki ne preučuje le pisnih virov, ampak se spušča tudi v fiktivne pogovore s človeškimi in božanskimi informatorji, da mu odgovarjajo na vprašanja. Primer zabeležke v kalimahovsko anekdotičnem, spontanem slogu je njegov živo naslikani 'spomin' na pogovor s Cezarjevimi vojnimi veteranom med megalenzijami, 6. aprila, ki je bil obenem tudi obletnica Cezarjeve zmage pri Tapsu v severni Afriki (4.377–86):

Tertia lux (memini) ludis erat, ac mihi quidam
spectanti senior continuusque loco
'haec' ait 'illa dies, Libycis qua Caesar in oris
perfida magnanimi contudit arma Iubae. 380
dux mihi Caesar erat, sub quo meruisse tribunus
glorior: officio praefuit ille meo.
hanc ego militia sedem, tu pace parasti,
inter bis quinos usus honore viros.'
plura locuturi subito seducimur imbre: 385
pendula caelestes Libra movebat aquas.

Tretji dan iger je tekkel, še vem; sedel sem in gledal,
kar okrene se sèm sosed, prileten možak:
»Ravno današnjega dne je Cezar na libijskem bregu
srčnemu Jubi zdrobil v prah verolomne moči. 380
Cezar mi bil je poveljnik; pod njim tribunat sem opravljal,
rad povem, da mi sam v službi je poveljeval.
Jaz sem si v vojni prislužil ta sedež, a ti si ga v miru,
z mestom v odboru, kjer mož dvakrat petero sedi.«
Še bi kaj rekla, a tu naju loči deževna zavesa: 385
Tehtnica, v zraku viseč, zlila je vodo z neba.

Toda Ovidij Kalimahove značilnosti še stopnjuje in modificira. To stopnjevanje se kaže že na besedni ravni, saj v *Koledarju* več kot osemdesetkrat uporabi besedo *causa*, »vzrok«, medtem ko v ohranjenih fragmentih *Vzrokov* be-

sede αἵτιον sploh ne zasledimo; tudi vprašanje »Zakaj?« je mnogo pogostejše kot Kalimahov »Kako?«.⁵

Kalimahov pripovedovalec je suveren in kaže 'znanstven' pristop; svoj pisni vir za zgodbo o Akontiju in Kidipi navede poimensko (fr. 75.53–77); svojega ustnega informatorja v drugem odlomku predstavi kot zanesljivo osebo (fr. 178); ko na enem izmed (vsaj) dveh poznanih, a žal neohranjenih mest z alternativnimi razlagami zapiše več izročil, ga Muza Klio pouči o pravem (Schol. Flor. ad fr. 3–7, v. 30–35).⁶ Ovidijev občutno bolj neblogljeni pripovedovalec pa pisne vire (koledarje, anale, star napis) omenja poredko in zelo nedoločno; pogosteje se sklicuje na govorice, izročila ali celo na anekdoto svojega gostitelja (4.689–90). Nabor njegovih sogovornikov je veliko večji in pestrejši kot pri Kalimahu, vendar tudi manj zanesljiv. Pogosto gre za starejše lokalne prebivalce, s kakršnimi bi dejansko utegnil imeti opravka terenski raziskovalec, in na njihove besede se kajpak ni moč stoodstotno zanesti. Kadar pa so sogovorniki bogovi, se Ovidij večkrat poigra s konvencionalnim prikazom božanstva kot vsevednega, avtoritativnega govorca. Tako na njihove razlage večkrat vplivajo njihovi lastni interesi: Junona, Juventas in Slo-ga, denimo, vsaka zase trdijo, da se junij imenuje po njih (6.1–100). Pripovedovalca pusti na cedilu celo pregovorna vsevednost Muz, kajti tri izmed njih na začetku pete knjige povsem različno pojasnijo ime meseca maja (5.1–110).

Verhu tega postane pripovedovalec komična žrtev kaotičnosti in ugibanj, ki so zaznamovala izročilo o rimskih starožitnostih. V značilni maniri rimskih starinoslovnih priročnikov, denimo Varonovega proznega dela *O latinskem jeziku* (*De lingua Latina*) iz 1. stoletja pr. Kr., na čez dvajsetih mestih naniza po več možnih razlag ali etimologij (za praznik parilije v verzih 4.783–806 kar sedem)⁷ in marsikdaj nobeni ne da prednosti pred drugimi.⁸ Še več, Newlandsova v prispevku »Ovid's Narrator in the *Fasti*« opozarja, da postaja Ovidijev pripovedovalec zaradi množice različnih možnih razlag vse bolj negotov. Občuti jih kot blokado, na primer v verzu 4.784: »... kopica razlag moje podjetje hromi«, in v verzih 5.3–6, kjer se primerja s popotnikom na

5 Lightfoot, »Ovid and Hellenistic Poetry«, 224–25.

6 O teh mestih v *Vzrokih* gl. Miller, »The *Fasti* and Hellenistic Didactic«, 14, poseb. op. 11. Dve enakovredni razlagi za vzdevek Jupitra »Feretrija« poda tudi Propercij v elegiji 4.10.45–48. Za podrobno primerjavo med Kalimahovim in Ovidijevim pripovedovalcem gl. Miller, *Ovid's Elegiac Festivals*, 72–74, in Newlands, »Ovid's Narrator in the *Fasti*«, 33–54.

7 Seznam teh mest, ki še niti ni popoln, prinaša Miller, »The *Fasti* and Hellenistic Didactic«, 12, op. 6.

8 O tem specifičnem pristopu k rimskim temam priča tudi razlika med dvema Plutarhovima spisoma, *Grška vprašanja* (Αἵτια Ἑλληνικά) in *Rimska vprašanja* (Αἵτια Ῥωμαϊκά), ki se sicer po zasnovi dokaj ujemata. Medtem ko Plutarh na vprašanja, ki si jih zastavi v *Grških vprašanjih*, le redko poda več kot en odgovor, v *Rimskih* kar praviloma naniza več možnih odgovorov, ne da bi se za katerega opredelil; prim. Feeney, *Literature and Religion at Rome*, 129–30, nav. v: Gee, *Ovid, Aratus and Augustus*, 122. Tudi Ovidijev pripovedovalec v *Koledarju* ponavadi izraža dvome samo o rimskem gradivu, medtem ko mu grški miti, ki jih posreduje v astronomskih razdelkih, zvečine ne povzročajo težav, čeprav so pogosto tudi ti imeli po več različic (Newlands, »Ovid's Narrator in the *Fasti*«, 51).

razpotju:⁹ »sam ne vem, kam naj grem; prav preobilje je kleč« (5.6). V verzu 6.2 dvigne roke nad etimologijami za ime meseca junija z besedami: »[V]se bom navedel, nato sam boš najljubšo izbral.« Večkrat se celo izrecno upre temu, da bi se opredelil, na primer pri trojici etimologij za »maj« na začetku pete knjige in za »junij« na začetku šeste: kot pravi, se noče zameriti nobeni izmed svojih božanskih sogovornic, ki ponujajo vsaka svojo razlago.

Toda kot opozarja Miller v prispevku »The *Fasti* and Hellenistic Didactic: Ovid's Variant Aetiologies«, te ajtiologije ali etimologije marsikdaj niso nakopičene tako naključno, kot bi se utegnilo zdeti na prvi pogled, temveč opravljajo povsem določeno vlogo v pesniški zgradbi *Koledarja*. Tak primer je šesterica etimologij za ime praznika v čast »Janu Agoniju«, »agonije« (*Agonia*), v verzih 1.319–34:

nominis esse potest succinctus causa minister,	
hostia caelitibus quo feriente cadit,	320
qui calido strictos tincturus sanguine cultros	
semper agatne rogat nec nisi iussus agit.	
pars, quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu	
nomen Agonalem credit habere diem.	
pars putat hoc festum priscis Agnalia dictum,	325
una sit ut proprio littera dempta loco.	
an, quia praevisos in aqua timet hostia cultros,	
a pecoris lux est ipsa notata metu?	
fas etiam fieri solitis aetate priorum	
nomina de ludis Graeca tulisse diem.	330
et pecus antiquus dicebat agonia sermo;	
veraque iudicio est ultima causa meo.	
utque ea non certa est, ita rex placare sacrorum	
numina lanigerarum coniuge debet ovis.	

Vzrok za takšno ime morda je spodrecani strežnik,	
tisti, pod čigar rokó pade darilna žival,	320
saj kadar kani razgáljeni nož obarvati v krvi,	
vedno še prej: »Ali naj?« ¹⁰ vpraša in čaka ukaz.	
Marsikdo meni, da pride ime agonalij od »gonje«, ¹¹	
kajti žival priženó, sama ne gre na oltar;	
drugi, da staro ime je »agnalije« – praznji dan <i>jagnjet</i> –,	325
s tem da se ena od črk s svojega mesta zgubi.	
Mórda je strah živali – saj žrtev <i>boji</i> se ¹² odseva	
noža, ki v vodi ga uzre – dnevu posodil ime?	

⁹ Prim. Platon, *Zakoni* 7.799c.

¹⁰ Lat. *Agone?* »Ali naj storim?«

¹¹ Lat. *actus*.

¹² Gr. ἀγωνιάω.

Možno je tudi, da dan ima grško ime po *agónih*,¹³
 tekmah, saj svojčas jih rod starih je vneto gojil. 330
 Končno se reče *agonia* v starem jeziku živini:
 ta bo prava – tako vsaj bi presodil jaz sam.
 Vzrok je, skratka, neznan, a vsekakor mora božanstva
 »kralj« pomiriti s krvjo druga volnenih ovac.

V ospredju vseh naštetih etimologij razen pete so (žrtvene) živali. Ta motiv smiselno napove dolgo zastranitev v verzih 1.337–456, v kateri pesnik z mitološkimi zgodbicami razlaga izvor živalskih žrtev bogovom, na primer žrtvovanje svinje Cereri, kozla Bakhu ali osla Priapu.¹⁴

Drugačno logiko lahko razberemo za etimologijami vzdevka *Minerva Capta*, ki jih prinaša naslednji odlomek (3.835–48):

Caelius ex alto qua mons descendit in aequum, 835
 hic, ubi non plana est, sed prope plana via,
 parva licet videas Captae delubra Minervae,
 quae dea natali coepit habere suo.
 nominis in dubio causa est. capitale vocamus
 ingenium sollers: ingeniosa dea est. 840
 an quia de capitis fertur sine matre paterni
 vertice cum clipeo prosiluisse suo?
 an quia perdomitis ad nos captiva Faliscis
 venit? et hoc signo littera prisca docet.
 an quod habet legem, capitis quae pendere poenas 845
 ex illo iubeat furta recepta loco?
 a quacumque trahis ratione vocabula, Pallas,
 pro ducibus nostris aegida semper habe.

Koder se celijski grič z višine znižuje v planjavo, 835
 tam, kjer se skoraj zravna cesta, a ne še povsem,
 moreš uzreti kapelico Kapte Minerve: boginji
 v last je pripadla takrat, ko je obhajala god.
 Vzrok imena ni jasen: ker rečemo bistremu duhu
glavica? Res ji je duh bister in vešč umetni. 840
 Ali zato, ker baje je skočila očetu iz *glave*,
 sama, brez matere, vsa v jeklu in s ščitom v rokah?
 Ali zato, ker k nam je prišla po porazu Faliskov
 kakor *ujetnica*? To davni napis nas uči.
 Ali zato, ker njen zakon veleval, naj vsakdo, ki sprejme 845
 plen, ukraden od tod, krivdo poplača z *glavó*?
 Kakršen vzrok se že, Palada, skriva za tvojim imenom,
 égido nôsi vsekdar našim voditeljem v bran!

13 Gr. ἀγῶνες.

14 Miller, »The Fasti and Hellenistic Didactic«, 14–22.

V svojih etimoloških ugibanjih Ovidij trikrat naveže vzdevek *Capta* na latinsko besedo *caput* »glava« in njeno izpeljanko *capitalis* »glaven, izvrsten, odličen«, komaj enkrat pa na deležnik *capta* »ujet(nic)a« – dejansko najverjetnejšo razlago, ki je latinskemu govorcju vendar morala najprej priti na misel. Toda te predloge lahko razumemo kot sredstvo, s katerim pesnik opiše raznovrstne plati Minerve, poistovetene s Palado Ateno, podobno kot bogovska himna naniza epitete božanstva: Minerva je zavetnica učenosti in ročnih spretnosti; rojena je iz Zevsove/Jupitrove glave; njen kult je prišel v Rim iz Falerijev; za oskrumbo njenega svetišča je predpisana smrtna kazen. Podobnost z bogovsko himno še utrdi sklepni distih, ki spominja na, denimo, Katulovo himno Diani 34.21–24:¹⁵

sis quocumque tibi placet
sancta nomine, Romulique,
antique ut solita's, bona
sospites ope gentem.

Bodi sveta, s katerim koli imenom že hočeš, in varuj Romulov rod s svojo pomočjo kot nekoč.

Še ena Ovidijeva značilnost, ki spominja na rimske starinoslovne priročnike, je, da – podobno kot polihistor Varon – ne razlaga zgolj izvora obredov, temveč tudi opisuje njihov potek in jim večkrat prisostvuje, medtem ko je Kalimah v *Vzrokih* po vsem videzu predvsem pojasnjeval izvor. Tak primer je praznik robigalije 25. aprila (4.905–42), kjer Ovidijev pripovedovalec opisuje svoje srečanje s slovesno procesijo, namenjeno darovat pasje drobovje boginji žitne sneti. V tem torej Ovidij spet priredi Kalimahov pristop v *Vzrokih* po svoje.¹⁶

Za to, da je ajtiološka nit *Koledarja* zaznamovana z neobvladljivim, prekipavajočim obiljem lokalnih različic in razlag, ima zasluge tudi avgustejsko preoblikovanje rimske mitologije, o katerem najzgovorneje pričata Vergilij in Livij. K ajtiologiji rimskih obredov iz časa prvih zgodovinarjev analistov, ki se je osredotočala na prva mitična kralja, Romula in Numo, in občasno posegala v še bolj oddaljeno preteklost h kraljem Albe Longe, so avgustejci pripojili Eneja in njegovo dobo.¹⁷ V nasprotju z ajtiološkimi pa temeljijo astronomski podatki na zelo drugačnem vzoru: didaktični astronomski pesnitvi *Pojavi* (Φαινόμενα), ki jo je spisal grški helenistični pesnik Arát iz Solov (ok. 315–ok. 240 pr. Kr.). *Pojavi* so bili v Rimu izjemno priljubljeni; kot vemo, so jih prevajali Ciceron, Germanik in (mnogo pozneje, v 4. stoletju po Kr.) Avién, sodeč po navedkih dveh poznejših avtorjev pa tudi Ovidij pod naslovom *Phae-*

¹⁵ Miller, »The Fasti and Hellenistic Didactic«, 24–28.

¹⁶ Miller, *Ovid's Elegiac Festivals*, 72–74.

¹⁷ Graf, »Myth in Ovid«, 117.

nomena.¹⁸ Delo, osnovano na istoimenski razpravi matematika in astronoma Evdoksa iz Knida, z elegantno jasnostjo in zgolj peščico mitoloških aluzij opiše položaje glavnih zvezd in ozvezdij, njihove vzhode in zahode. V skladu s to predlogo tudi Ovidijev pripovedovalec nastopa bolj didaktično kot Kalimahov in grški zvezdni miti so predstavljeni mnogo preprosteje.

Toda medtem ko je Aratovo delo urejeno, notranje enovito in v celoti podrejeno stoiški filozofiji, Ovidij trosi drobce astronomske učenosti bolj po kriteriju umetniške kompozicije kot znanstvene natančnosti in z veseljem dodaja mitološke zgodbe o katasterizmih (pozvezdenjih) – teh je v *Koledarju* sedemnajst.¹⁹ Med pristopom obeh pesnikov so velike razlike tudi nasploh, ne le v astronomskih odlomkih, kajti Ovidijeve razlage so v nasprotju z Aratovimi (stoiškimi) pogosto vzete z različnih področij in zato včasih neusklajene. Primera sta opis boginje Veste, ki jo ponekod enači z Zemljo, ponekod pa z ognjem (6.265–304),²⁰ in sedmerica razlag za običaj, da so na parilije preskakovali kresove; te razlage (4.783–806) posežejo v naravoslovje (oganj kot očiščevalno sredstvo), filozofijo (oganj in voda kot nasprotni prvini), rimske običaje, grško mitologijo, rimsko mitologijo in rimsko (pol)zgodbino:²¹

expositus mos est; moris mihi restat origo:	
turba facit dubium coeptaque nostra tenet.	
omnia purgat edax ignis vitiumque metallis	785
excoquit: idcirco cum duce purgat oves?	
an, quia cunctarum contraria semina rerum	
sunt duo discordes, ignis et unda, dei,	
iunxerunt elementa patres, aptumque putarunt	
ignibus et sparsa tangere corpus aqua?	790
an, quod in his vitae causa est, haec perdidit exul,	
his nova fit coniunx, haec duo magna putant?	
vix equidem credo: sunt qui Phaethonta referri	
credant et nimias Deucalionis aquas.	
pars quoque, cum saxis pastores saxa feribant,	795
scintillam subito prosiluisse ferunt;	
prima quidem periit, stipulis excepta secunda est:	
hoc argumentum flamma Parilis habet?	
an magis hunc morem pietas Aeneia fecit,	
innocuum victo cui dedit ignis iter?	800
num tamen est vero propius, cum condita Roma est,	
transferri iussos in nova tecta Lares,	
mutantesque domum tectis agrestibus ignem	

18 Dva verza iz Ovidijevih *Pojavov* navaja gramatik Prob v opombi k verz 1.138 iz Vergilijevih *Georgik*, tri pa Laktancij v *Divinae Institutiones* 2.5.24; obema odlomkoma lahko najdemo vzporednici pri Aratu. Nav. v: Gee, *Ovid, Aratus and Augustus*, 68–70.

19 Graf, »Myth in Ovid«, 116.

20 Temeljito analizo odlomka o Vesti podaja Geejeva, *Ovid, Aratus and Augustus*, 92–125.

21 Gee, *Ovid, Aratus and Augustus*, 122.

et cessaturae subposuisse casae,
per flammas saluisse pecus, saluisse colonos? 805
quod fit natali nunc quoque, Roma, tuo.

Šege sedaj sem opisal; ostane še zgodba izvora,
vendar kopica razlag moje podjetje hromi.
Ogenj požrešni prečisti prav vse in rudam izliže 785
žlindro, zato se ob njem čistita trop in ovčar.
Ali morda so, ker bivata v svetu nasprotni počeli,
par bogov, ki je sprt vekomaj – ogenj in val –,
naši očetje oboje združili in sklep izpeljali:
najbolj koristi dotik ognja in kapljic vodé? 790
Mar pripisujejo važnost obema, ker vir sta življenju;
ker ju izgnanec zgubi, mlada nevesta dobi?
Drugi razbirajo (jaz ne verjamem) v tej šegi odseve
bajk: Faetóntov požar, Devkaliónov potop.
Tretji trdíjo: ko tolkli pastirji so s kamni ob kamne, 795
hipoma šine iz njih iskrica ognja na dan;
prva se res je zgubila, a drugo je slama prestregla –
torej parilijski žar takšno vsebino ima?
Ali morda je rodila to šego Enejeva vestnost:
niti v porazu mu ni ogenj osmódil lasu? 800
Ali je bliže resnici, da v času, ko Rim je bil rojen,
kmete zadel je ukaz, Lare prenesti v nov dom,
ko so zapuščali stare domove, pa vsak je zanetil
kmečko kolibo in krov, v kratkem že spraznjen in tih,
da so oboji, drobnica in kmetje, skakali čez zublje? 805
To se dogaja še zdaj, Rim, ko svoj praznik slaviš.

Poleg tega, da je imel Ovidij za glavna splošna vzora svoje pesnitve dva hellenistična pesnika, Kalimaha in Arata, se pojavljajo grške reminiscence že v samih zgodbah, četudi te razlagajo rimske starožitnosti. Ponekod, sicer zelo poredko, zasledimo 'citiranje' Kalimahove pesnitve. Kakor se Ovidijevemu pripovedovalcu prikaže njegov prvi božanski sogovornik, bog Jan, medtem ko se pesnik sklanja nad svoje tablice (1.89–94), se Kalimahovemu prikaže Apolon v enakih okoliščinah (fr. 1.21–22); tudi motiv, da se žrtvena žival prestraši odseva noža v vodi, se pojavi tako v *Vzrokih* (fr. 75.10–11) kot v *Koledarju* (1.327–28). Grške nadrobnosti najdemo še na več mestih, denimo v verzih 4.641–72 o izvoru fordicidij: Numa doživi preroško sanjsko videnje tako, da prenoči v svetem gaju ter poprej žrtvuje Favnu in Spancu, toda inkubacija ni bila italska, temveč grška praksa, in Spanec je bil grško božanstvo. Poleg tega je kot srečenosna stran po grškem vzoru imenovana desna (4.664), medtem ko je bila Rimljanom srečna stran leva.²²

22 Fantham, *Ovid: Fasti. Book IV*, 215, 217.

Pogosteje naletimo kar na cele grške zgodbe, ki jih je Ovidij lahko prenesel na rimsko motiviko zato, ker so Rimljani poistovetili domače italske bogove z grškimi. Tako je v dolgem odlomku, zakaj luperki na luperkalije 15. februarja tekajo goli (2.267–380), začel s tremi razlagami, ki se pravzaprav nanašajo na grškega Pana, tem pa dodal še ‘domačo’ razlago z Romulom in Remom ter vse predstavil kot enakovredne:

Adde peregrinis causas, mea Musa, Latinas,
inque suo noster pulvere currat equus. (2.359–60)

K tujim razlogom pa zdaj, moja Muza, dodaj še latinske,
naj se moj konj zapodi v prahu domače stezè!

Včasih ima cepljenje grštva na rimstvo komičen učinek; Miller v monografiji *Ovid's Elegiac Festivals*²³ opozori na verze 5.663–92 o 15. maju, ki se začnejo z visokodonečim himničnim nagovorom Merkurju kot ustrezniku grškega Hermesa, božanskemu glasniku ter zavetniku znanosti in umetnosti, končajo pa s komično podobo trgovca, ki bogu tega dne opravlja obred pri rimskih Kapenskih vratih in ga zraven (v Merkurjevo lastno veselje) kot zavetnika dobička predrzno prosi za pomoč pri goljufijah. Tako naposled ne izpade komično zgolj karikirani trgovec, ampak tudi govorec, ki v svojem vzvišenem nagovoru ni upošteval te plati Merkurjeve narave.

Zelo verjetno si je pesnik marsikatero zgodbo, tako z grškimi kot z rimskimi protagonisti, tudi preprosto izmislil – taki primeri so »seksualne komedije«, kot so vzrok za žrtvovanje osla Priapu (1.391–440), ena od razlag za nagoto luperkov (2.303–58) ali razlaga, zakaj so šli v slavnostnem sprevodu za Vestin praznik 9. junija tudi osli, ovenčani s hlebci kruha (6.319–48).²⁴ Zadnji odlomek je vsebinsko pravzaprav istoveten odlomku 1.391–440, le da v njem namesto grške nimfe Lotide nastopa rimska boginja Vesta:

praeteream referamne tuum, rubicunde Priape,
dedecus? est multi fabula parva ioci. 320
turrigera frontem Cybele redimita corona
convocat aeternos ad sua festa deos;
convocat et satyros et, rustica numina, nymphas;
Silenus, quamvis nemo vocarat, adest.
nec licet et longum est epulas narrare deorum: 325
in multo nox est pervigilata mero.
hi temere errabant in opacae vallibus Idae,

²³ N. d., 100–5.

²⁴ Graf, »Myth in Ovid«, 117–18. Herbert-Brownova po drugi strani meni, da se te seksualne komedije zvrstno zgledujejo pri lascivnih satirskih igrah ali pantomimah, kakršne so v Rimu uprizarjali na nekatere praznike, in da morda temeljijo na resničnih predstavah (*»Fasti: the Poet, the Prince, and the Plebs«*).

pars iacet et molli gramine membra levat;
 hi ludunt, hos somnus habet; pars brachia nectit
 et viridem celeri ter pede pulsat humum. 330
 Vesta iacet placidamque capit secura quietem,
 sicut erat, positum caespite fulta caput.
 at ruber hortorum custos nymphasque deasque
 captat, et errantes fertque refertque pedes;
 aspicit et Vestam: dubium nymphamne putarit 335
 an scierit Vestam, scisse sed ipse negat.
 spem capit obscenam, furtimque accedere temptat,
 et fert suspensos corde micante gradus.
 forte senex, quo vectus erat, Silenus asellum
 liquerat ad ripas lene sonantis aquae; 340
 ibat ut inciperet longi deus Hellesponti,
 intempestivo cum rudit ille sono.
 territa voce gravi surgit dea; convolat omnis
 turba, per infestas effugit ille manus.
 Lampsacos hoc animal solita est mactare Priapo, 345
 'apta' canens 'flammi indicis exta damus.'
 quem tu, diva, memor de pane monilibus ornas;
 cessat opus, vacuae conticuere molae.

Kaj naj, rdečkasti Priap – molčim ali v zgodbi razkrijem
 tvojo sramoto? Čeprav kratka, bo vzbujala smeh. 320
 Nekega dne je Kibela, ki čelo ovija ji venec
 s stolpi, sklicala na pir trumo nesmrtnih bogov.
 Prav tako sklicala je satire, nimfe z dežele,
 tudi Silen je prišel – ta se je vabil kar sam.
 Zgodba gostije je dolga in ni za človeška ušesa; 325
 vso ljubo noč so bedé pridno praznili bokal.
 Eni so tjavendan taval v senčnih globelih po Idi,
 kdo si je ude spočil, zleknjen sred mehkih poljan,
 tu se igrajo, tam spijo, a del, držeč se za roke,
 trato okretno tepta v plesu za trojni korak. 330
 Vesta leži in brezskrbno uživa spokojni počitek
 kar po domače, na kos ruše naslanja glavó.
 Rdeči čuvar vrtov pa osvaja boginje in nimfe,
 kar naprej gomazi levo in desno, vsevprek.
 Vmes tudi Vesto opazi; morda jo zamenja za nimfo 335
 ali pa Vesto spozna – sam sicer pravi, da ne.
 Up brez sramu ga navda; poskusi se tiho prikrasti
 bliže, po prstih lazeč; v grlu mu tolče srce.
 Toda Silen je oslička, potem ko na njem je prijezdil,
 pustil na bregu, kjer vir vode je lahno šumljal. 340
 Že je prihajal na štart bog dolgega Helesponta,
 kar si je osel izbral ravno ta hip za svoj rig.

V strahu ob hrupu poskoči boginja na noge; vsa družba
vkup prileti, da se bog komaj izmuzne pestem.

V Lampsaku torej žrtvujejo Priapu osla z besedo:

345

»Kot je pravično, naj drob špiclja v plamenih konča!«

Ti pa, boginja, v spomin ga ozaljšaš z girlandami hlebkov,
delo obstane in mlin, prazen in pust, obnemi.

Prispevek torej lahko sklenemo z ugotovitvijo, da je Ovidij v orisih svoje pesnitve sledil zlasti dvema grško piščičima vzornikoma, vendar je – vsaj v ajtiološkem delu – grški model napolnil z rimsko vsebino, po drugi strani pa je v to vsebino spet vnesel številne nadrobnosti iz grškega mita in kulture, ki služijo različnim namenom. V *Koledarju* grštvo in rimstvo tako tvorita nerazdružljivo celoto.

BIBLIOGRAFIJA

- Acosta-Hughes, Benjamin. »Ovid and Callimachus: Rewriting the Master.« V: Knox, A *Companion to Ovid*, 236–51.
- Fantham, Elaine, ur. *Ovid: Fasti. Book IV*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Feeney, Denis C. *Literature and Religion at Rome: Cultures, Contexts and Beliefs*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Frazer, James G., izd., in G. P. Goold, ur. *Ovid: Fasti*. Loeb Classical Library 253. Cambridge, MA / London: Harvard University Press, 1996.
- Gee, Emma. *Ovid, Aratus and Augustus: Astronomy in Ovid's Fasti*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Graf, Fritz. »Myth in Ovid.« V: Hardie, *The Cambridge Companion to Ovid*, 108–21.
- Grošelj, Nada, prev. in spremna besedila. *Publij Ovidij Nazon: Rimski koledar*. Ljubljana: ISH, 2009.
- Hardie, Philip, ur. *The Cambridge Companion to Ovid*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Herbert-Brown, Geraldine. *Ovid and the Fasti: An Historical Study*. New York, NY: Clarendon Press / Oxford University Press, 1994.
- . »Fasti: the Poet, the Prince, and the Plebs.« V: Knox, A *Companion to Ovid*, 120–39.
- Knox, Peter E., ur. *A Companion to Ovid*. Chichester, West Sussex, VB / Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2009.
- Lightfoot, Jane L. »Ovid and Hellenistic Poetry.« V: Knox, A *Companion to Ovid*, 219–35.
- Miller, John F. *Ovid's Elegiac Festivals: Studies in the »Fasti«*. Studien zur klassischen Philologie 55. Frankfurt na Majni idr.: Peter Lang, 1991.
- . »The Fasti and Hellenistic Didactic: Ovid's Variant Aetiologies.« V: Miller, *Arethusa* 25, št. 1: »Reconsidering Ovid's Fasti«, 11–31.
- , ur. *Arethusa* 25, št. 1: »Reconsidering Ovid's Fasti.« Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 1992.
- Newlands, Carole. »Ovid's Narrator in the Fasti.« V: Miller, *Arethusa* 25, št. 1: »Reconsidering Ovid's Fasti«, 33–54.

GREEK INFLUENCES IN OVID'S *FASTI*

Summary

The paper examines the aspects in which Ovid's long didactic poem on the Roman calendar, *Fasti*, draws on the Greek traditions of aetiological calendar poetry and astronomy, in contrast to other, more original features. The latter include the large scale of the project, which sets to verse most days from January to June in chronological order, and the author's evident ambition to compose a text which would function as a new type of national epic. Rather than emulate Virgil's *Aeneid* in treating heroic (military) themes, traditionally associated with hexameter poetry, it would focus on the institutions which had come to the fore during Augustus' peace and helped to shape the Roman sense of national identity. The result would be a national poem blurring genre boundaries: an elegiac epic.

It is generally agreed that Ovid's two most important Greek sources were the *Aetia* by Callimachus (for the aetiology of customs and festivals) and the *Phaenomena* by Aratus (for astronomy), but there are significant differences between the poets' approaches. The comparison between Ovid and Callimachus raises a particularly interesting issue – that of the first-person narrator, who is present in the *Fasti* as well as in the *Aetia*. Of the two, Ovid's narrator turns out to be more naive, less confident, and frequently bewildered by the possibilities of different explanations, which were in fact a typical feature of antiquarian Roman handbooks. The Greek model of a long poem on the causes of things – festivals, customs, constellations – is thus filled with Roman content, which is, moreover, accessed by a Roman (rather than Greek) approach. However, this Roman content is again interwoven with many Greek reminiscences – either at the level of tiny details or of whole plots and stories, as in the case of catasterisms. The Hellenic and the Roman elements thus merge into a single compact whole.